

Právní úprava působení nestátních aktérů v ozbrojeném konfliktu

Mgr. Petra Ochmannová
Disertační práce - RESUMÉ

Zvýšený nárůst ozbrojených konfliktů s účastí nestátních aktérů v různých formách v poslední době odkryl řadu možných „mezer“ právní úpravy. Na povrch tak vyplynula řada otázek týkajících se zejména jejich právního statusu, způsobu vedení ozbrojeného konfliktu, dodržování pravidel ozbrojeného konfliktu, a s tím dále pak související otázky závaznosti daných pravidel a otázky jejich odpovědnosti za případná porušení mezinárodního práva. Toto vše komplexním způsobem zároveň souvisí i s otázkami dostatečnosti samotného právního rámce, ve kterém nestátní aktéři působí. Tedy záležitostí související jak s mezinárodním humanitárním právem a mezinárodním právem lidských práv, ale následně i s mezinárodním právem trestním.

Předkládaná práce se tak zaměřuje na právní rozbor působení nestátních aktérů v situaci ozbrojeného konfliktu. Jelikož převažující typ ozbrojeného konfliktu dnes představují vnitrostátní ozbrojené konflikty, tedy konflikty, ve kterých dochází k interakci vládních ozbrojených sil právě s nestátními aktéry, anebo dokonce k interakci mezi několika skupinami nestátních aktérů navzájem, práce se zaměřuje na rozbor jejich právního působení právě v tomto typu konfliktu.

Práce je rozčleněna do sedmi částí, přičemž první dvě části, stejně tak jako závěrečná část, plní funkci teoretického úvodu do problematiky fenoménu nestátních aktérů a právního prostředí, ve kterém působí, a nástinu jejich regulace. Konkrétní právní rozbor jejich působení v ozbrojených konfliktech, tj. vlastní analytická část práce je obsažena ve zbývajících čtyřech částech.

První část se věnuje rozboru samotného pojmu nestátních aktérů, a dále jejich případné diferenciaci z hlediska nestátních aktérů účastnících se ozbrojených konfliktů. Důvodem je, že se nejen obsahově, ale i terminologicky jedná o velmi širokou škálu subjektů, jejichž jedinou společnou charakteristikou je v podstatě to, že nepředstavují subjekt spojený s výkonem státní moci. Vzhledem k tomu, že mezinárodní humanitární právo operuje pouze

s terminologií v něm obsaženou, bude určení jednotného statusu u tak různorodné skupiny, jakou nestátní aktéři představují, představovat skutečnou výzvu.

Jelikož působení nestátních aktérů je analyzováno ve světle právní úpravy mezinárodního humanitárního práva regulujícího vnitrostátní ozbrojený konflikt, zaměří se druhá část práce na rozbor právních odvětví, které je v tomto typu ozbrojeného konfliktu nezbytné aplikovat. Tedy zejména na právní úpravu společného článku 3 Ženevských úmluv, Druhého dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z roku 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter, a dále souboru norem mezinárodního práva obyčejového. Vzhledem ke skutečnosti, že Mezinárodní soudní dvůr pro situace ozbrojeného konfliktu judikoval nezbytnost komplementární aplikace mezinárodního práva lidských práv vůči mezinárodnímu humanitárnímu právu, a že tento trend byl následně podpořen a rozvinut judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, je předmětem analýzy i právní rozbor z hlediska tohoto, jinak samostatné odvětví mezinárodního práva veřejného.

Vzhledem k častému nedodržování pravidel platných v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, kdy zejména nestátní strana deklaruje, že danými normami není vázána, je hypotézou této práce ukázat, že jakkoli je současný regulační rámec všeobecně zpochybňovaný, jeho obsah skutečně objektivně zavazuje obě (všechny) strany ozbrojeného konfliktu (viz třetí část práce). Proto i závěrečnou otázkou této práce, je, jakým způsobem nestátní stranu v konfliktu motivovat k plnému respektování a dodržování stanovených pravidel.

Jelikož se tedy třetí část práce pokusí prokázat, že nestátní strana v konfliktu je vázána platnými normami vedení ozbrojeného konfliktu, ať se jí to líbí nebo ne, zaměří se čtvrtá část práce na podrobný rozbor právních instrumentů regulujících vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Tedy za prvé, společného článku 3 Ženevských úmluv, představujícího skutečně to nejzákladnější humanitární minimum v rámci vedení těchto ozbrojených konfliktů, a dále pak na právní úpravu obsaženou v Druhém dodatkovém protokolu k Ženevským úmluvám z roku 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (DPII). Jako komplikovaná se totiž v praxi jeví skutečnost, že i když DPII obsahuje komplexnější a rozsáhlejší právní úpravu vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, díky vysokým nárokům pro spuštění jeho aplikace většina vnitrostátních ozbrojených konfliktů není touto právní úpravou regulována.

Pátá část práce se zaměří na status příslušníků nestátní strany v konfliktu. Bohužel však zjevná neexistence statusu kombatanta či jakéhokoli obdobného statusu, například ve formě bojovníka, a s tím související obdobná právní úprava následků v případě jeho

zadržení (zajetí), v praxi zejména pro nestátní stranu v konfliktu způsobuje zjevnou nerovnost v postavení. Výsledkem totiž je, že ať příslušníci nestátní strany v ozbrojeném konfliktu jednají plně v souladu s pravidly vedení ozbrojených konfliktů, nebo nikoli, vždy je státní strana v konfliktu v případě zadržení může považovat za pachatele trestné činnosti.

Šestá část práce se zaměří na problematiku odpovědnosti, a to jak přímé odpovědnosti nestátních aktérů jako celku, tak případných forem jejich nepřímé odpovědnosti spočívající ve vyvolání odpovědnosti individuální (velitelské) a odpovědnosti státu. Tato část se zaměří nejen na případné důvody vzniku odpovědnosti podle mezinárodního humanitárního práva, mezinárodního práva lidských práv, ale s ohledem na existenci prvního stálého mezinárodního trestního soudu se také pokusí o nastínění konkrétních následků jejich odpovědnosti z hlediska mezinárodního práva trestního.

Účelem sedmé části této práce je objasnit problematiku regulace působení nestátních aktérů. Jelikož se v tomto ohledu střetává několik různých principů, mezinárodní společenství zatím k této otázce nezaujalo jednotný přístup. S ohledem na ochranu obětí ozbrojených konfliktů se na jedné straně objevuje požadavek na zajištění co nejširšího souladu jejich jednání s mezinárodním právem. Na druhou stranu však současná právní úprava vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů zůstala kdesi „na pomezí“ mezi právním systémem vnitrostátního a právním systémem mezinárodního práva. Stále totiž platí, že mezinárodní právo je vytvářeno a uplatňováno státy, a tudíž jeho pravidla mohou (musí) být implementována pouze státy.

Z výše uvedeného je zjevné, že existence nestátních aktérů v ozbrojených konfliktech představuje pro mezinárodní společenství značnou výzvu. Jejich působení totiž vytváří řadu dotazů ohledně dostatečnosti současného právního rámce. Před více jak stopadesáti lety státy mezi sebou započaly vytvářet závazné právní normy, které by celosvětově regulovaly vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu. Dnes tak tato pravidla představují velmi široký soubor práv a závazků. V roce 1949 a poté v roce 1977 došlo na mezinárodní úrovni k částečné právní úpravě vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, tj. konfliktů do té doby považovaných za vnitrostátní záležitost každého státu. Jelikož se však v porovnání s úpravou vedení mezinárodních konfliktů jedná o velmi skromnou právní úpravu, je otázkou, zda při převažující tendenci vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů (a působení nestátních aktérů), včetně stoupající tendence civilních obětí, je tato zjevná disparita v této podobě udržitelná.